

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Cankar

Zadnji večer

Nezbrane vinjete

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Cankar

ZADNJI VEČER

Nezbrane vinjete

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-534-2

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

Zadnji večer	4
On!	7
Anastazijev greh	12
Nepotreben človek	26
Iz »literarnih krogov«	32
V salonu gospe Tratnikove	37
Neznana pesem	42
Jutranja cigareta	54
Zjutraj	58

Zadnji večer

Prišel sem o mraku k svoji ljubici. Po preprogah in tapetah so se tresli tenki, ozki žarki oranžne barve. Okno je bilo odprto. Zunaj na vrtu so se lahno svetili vršički visokih kostanjev in listje je trepetalo kakor mrzlično. Od daleč se je slišalo melanholično zvonjenje, ki je prihajalo za trenotek bliže in bliže, potem pa se hipoma spet izgubilo v daljavi.

Ona je ležala na divanu s polzatisnjenimi očmi in naslanjala glavo na mehko blazinico. Gola, mramorna levica je visela mrtvo navzdol, da so se dvigale izza belega ozadja tenke, plave žile. Lasje so ji padali globoko čez senca in se leno igrali po ramah in lahteh.

Ko sem vstopil, je dvignila glavo, pogledala me boječe s svojimi velikimi, temnimi, obrobljenimi očmi in se mi prisiljeno nasmehnila. Potem pa se je obrnila v steno, ne da bi me bila pozdravila.

To se mi je zdelo prvi trenotek malo čudno. Sèl sem za okroglo mizico pred divanom. Po nji so ležala raztresena rožnata, parfumirana pisma poleg drobnih kuvert. Nekateri listi so bili razstrti, kakor šele pol prečrtani,

krog drugih pa se je vil razvezan omot blede sinje barve.

Malomarno sem vzel v roko najbližje pismo; pisava je bila moja in jaz sem čital.

»Ljubica moja! — —

Kadar mislim nate, tedaj mi je duša lahka in svobodna, kakor škrjančeva pesem o jutranji zori. Vrača se vanjo vsa otroška nedolžnost in zaupnost. Zdi se mi, kakor bi se vzdramil iz težke noči, in bi mi zasijala v obraz vesela, svetla gorkota. In jaz klečim pred tabo, ljubica moja, in te obožujem s sklenjenimi rokami v čisti ljubezni in hvaležnosti . . .«

To je bila moja pisava; in moja ljubica je ležala na divanu in gledala v steno . . .

»Danes sem ostal ves dan v svoji sobi, in živel zopet in vedno zopet sinočnji večer . . . Košato vejevje se pripogiba globoko na belo pot, kakor bi hotelo poslušati najino sladko šepetanje. Rožnati žarki zahajajočega sonca se kradejo tiho skozi listje, in te božajo ljubosumno po gorkih licih. Tvoja drobna ročica počiva v moji, in moje srce je tako polno čiste poezije, da bi te poljubil v svetem razkošju na nedolžno čelo . . .«

Postajal sem nervozen in nezadovoljen. In kakor sem se jih branil, prihajali so tisti dnevi z vso silo pred me,

bližali se mi od vseh strani, kakor bi se me dotikale po udih mrzle, mokre roke. Nisem jih hotel gledati, a postajali so vsak trenotek jasnejši in živejši. Rogale so se mi moje tedanje besede, z vsemi akcenti in vzdihom vred; slišal sem jih tako razločno, kakor bi jih nehoté ponavljal sam. In videl sem njen nedolžni, beli obrazek, njene velike, vprašujoče oči, polne sreče in ljubezni; slišal sem njen otroški smeh, kakor bi padali kristali na srebrn krožnik . . .

Dvignila je glavo, da so se ji vsuli lasje raz rame čez prsa, in hipoma so odbežali spomini, kakor se izgubi košček sinjega neba v vstajajoči umazani megli.

Zdelo se mi je, da vidim nocoj prvokrat njen rumenkasto blede, upali obraz, njene globoke, meglene oči, polne sramu in utrujenosti, — da čutim njene mokre, težke lase, — da slišim njen tihi, boječi, odživel glas in njene poludušene vzdihove . . .

Odšel sem tiho po mehki preprogi, v zrcalu pa sem videl, da je ležala na divanu mirno, kakor ob mojem prihodu s polzatisnjenimi očmi in povešeno golo roko.

Potem se nisva videla nikdar več.

On!

Ah, da bi bile stale muze ob moji zibelki, — kako bi izlil svojo blaženost v drhteče strune svoje lire, — kako bi se dvignil na belih perotih najžarnejši himnus proti Olympu!

Videl sem ga, — videl sem njega. Žarki iz mojih oči so se potapljali v čudovito veličastvo njegovo. Njegove skrivnostne besede so kapale v hrepenečo fiolo mojega srca, kakor nebeški balzam v sesušeno grlo bolnikovo . . .

Sedel je v kavarni. In krog njega so sedeli tiho in v svetem pričakovanju njegovi častilci in obožujoči prijatelji. Globoka sreča je sijala iz njihovih obrazov in mehak, naiven smehljaj je trepetal na njihovih ustnih . . .

Dà, — mi Slovenci imamo mnogo slavnih in zaslužnih mož. Posebno kar se tiče politike in literature. V politiki in literaturi smo prišli namreč že grozno daleč. Kdor tega ne verjame, naj čita časopise! Tam stoji naš napredek črno na belem . . . In kako smo fini in moderni v ustvarjanju svojih zaslužnih mož! Časih sem se čudil tej naši metodi, a zdaj jo odkritosrčno občudujem.

Emerson pripoveduje, kako so poslušalci lorda Chathama čutili, da je v govorniku nekaj finejšega kakor vse

njegove besede. Dalje omenja o nekaterih slavnih ljudeh, da njihova dela niso v nikakem razmerju z njihovo slavo. Emerson razlaga to stvar jako imenitno.

»Največji del njihove sile je bil latenten« — »prihranjena sila, ki deluje neposredno s svojo prisotnostjo in ne potrebuje sredstev.« —

In pomislite na Mallarméja; prav te dni so govorili o njem. Kakšno občudovanje! Kakšna slava! In vendar je napisal malo več kot nič. Nekateri ljudje se norčujejo iz tega »nezasluženega« občudovanja; zahtevajo namreč, da bi dokumentiral človek vsak atom svoje sile. To je nazadnjaško in ne odgovarja modernim nazorom.

V tej stvari stojimo mi Slovenci že od nekdaj na čelu vseh izobraženih narodov. Ne brigamo se za dokumente. Nam zadostuje »latentna sila«. Tudi ponesrečeni dokumenti nas ne vznemirjajo. Kogar smo napravili zaslužnim, ostane zaslužen, pa če bi govoril ali pisal največje neumnosti . . . Sploh je treba dobro premisliti, kaj je takozvana neumnost. Objektiven pojem nikakor ni. Temu ali onemu se zdi časih neumnost najpristnejši izraz »latentne sile«; a narod, ki je v svoji skupnosti pаметen, dvigne včasih tisto »neumnost« na ščit in je ponosen nanjo . . .

Hrepenel sem že »od svojih mladih nog« —, da bi gledal kakega zaslužnega moža iz obličja v obličje. Ni se mi

posrečilo. To je bila grenka kaplja v kelihu moje mladosti. A sinoči me je obsijala milost božja.

Sedel je torej v kavarni, sredi svojih častilcev. Njegova zunanost, — kako bi se izrazil? — ni bila ravno impozantna. A kaj je na zunanosti ležeče? Pomislimo na Voltairja, Popeja, Sokrata! Če pregledujete zgodovino, — koliko slavnih karikatur človeškega telesa! . . . In naposled on ni bil bogvekakšna karikatura. Njegova postava . . . Ne, oprostite! Ta stvar je kočljiva. Nič bi ne bilo pregrešnega, če bi opisal natanko njegov obraz, njegov nanosnik, njegovo kravato, in vendar bi se zdelo ljudem, da se to ne spodobi. Opazil sem že davno, da je tako, a premišljeval sem brezuspešno, odkod ta dušeslovni fenomen . . . In naposled je res, da je vsako opisovanje kolikor toliko nepotrebno. Naši slavni in zaslužni ljudje so si večidel precej podobni. Srečal sem časih človeka, ki je bil sam na sebi precej neznamenit in brezpomemben, a zaslutil sem takoj, da je skoro gotovo nekaj posebnega. Na čelu nosijo pečat vseobčega občudovanja in svoje »latentne sile«.

Pred sabo je imel kozarec vode, a v roki časopis; čital je inserate . . . Čital je inserate? Čital je inserate! Nekdaj sem čul o nekem slavnem človeku — imé mi ne pride na pamet —, da je listal po slovarju, kadar je hotel zbrati svoje misli ter se pripravljati, da jih izlije v ženialne periode. Dà, bil je filozof in govornik Burke . . . Zakaj

bi torej naš zaslužni mož ne čital inseratov? Delal je to iz Bog vé kakšnih visokih nagibov in razlogov.

Vsenaokrog je vladala slovesna tišina. Nihče ni hotel vreči, — da se tako izrazim —, vnemirjajočega kamna v globoki tolmun njegovih misli. A vse oči so bile uprte vanj; vse je molčalo častitljiv molk, kakor bi hotelo poslušati skrivno delovanje njegovih razsvetljenih možganov . . . Ah dà! — mi Slovenci znamo občudovati; to je v našem značaju; na predmetu ni mnogo ležeče, — samo da zadovoljimo svoj blagi nagon. Zdi se mi, da so naši narodoslovci doslej še vse premalo poudarjali to krasno svojstvo naše narodne duše . . .

Osokolil se je žurnalist Kogej, suh človek z dolgim, ozkim nosom in drobnimi očesci.

»Kako misli vaše blagorodje o orientalskem vprašanju? . . . Verjemite nam, da bi se vas ne upali nadlegovati, ko bi ne vedeli, da je vaše srce prav tako blago, kakor je nezmotljiva vaša pamet . . .«

»Orientalsko vprašanje,« — slavni mož se je ločil s svojim levim očesom od inseratov, »— orientalsko vprašanje . . . hm . . . je jako . . . hm . . . jako zamotano . . .«

In levo oko se je vrnilo k inseratom. Kogej se je spogledal s svojimi sosedi in čul se je vzdih iz blaženo kipečih prs.

»Blagorodje, ne srdite se, zaklinjamo vas, da se vas predrznemo motiti v drugič . . . Kakšna je vaša odločilna in edino uvaževalna sodba o slovenski literaturi?«

»Slovenska literatura,« — od inseratov se je ločilo desno oko, — »slovenska literatura se jako . . . hm . . . jako lepo razvija . . .«

In desno oko se je vrnilo k inseratom . . . Vzdihi iz blaženo kipečih prs . . .

»Prepričani smo, blagorodje, da nas smatrate z vso pravico nesramnimi in vsiljivimi . . . toda naše srce je žejno učenosti . . . Kako misli blagorodje o naši politiki?«

»Naša politika . . . hm . . .« levo oko se je dvignilo, — »naša politika . . .« levo oko se je povесilo in dvignilo se je desno, — »naša politika . . . hm . . .« — stresel je z glavo, — »naša politika . . . hm . . . hm . . . hm!« stresel je z glavo še enkrat in to jako energično, pomigal z ustmi ter se utopil v inserate . . . Molk in vzdihi . . .

To je bila lepa jasna noč, ko sem se vračal v hotel . . . In moje srce je bilo tako mirno, tako lahko, tako blaženo . . . Oj ti mili slovenski narod, naj ti dá Bog še mnogo, mnogo slavnih in zaslužnih mož v procvit in prospeh naše tako krasno se razvijajoče kulture . . .

Anastazijev greh

Anastazij je odprl oči in pogledal zaspano krog sebe; ni se mogel jasno spominjati, kam je bil zašel; in to mu je délo dobro. Domislil se je za trenotek, da leži tam daleč nekje velik oblak skrbi in izgubljenega življenja; leno čustvo mu je objelo vse ude s toplimi, božajočimi rokami in ustna so se širila v pol nezavednem smehljanju . . .

»Samó še pol ure . . . samó še pol ure naj ostane v daljavi . . .« In skrčil je nogé ter se obrnil v steno, da bi zadremal.

Ali hipoma je vrgel odejo raz sebe in planil kvišku. Velike, rjave oči so se nenavadno razširile; po vsem dolgem, splahnelem obrazu je bil razlít izraz skrajnega strahú in pričakovanja. Neredno in skuštrano so padali mehki lasje na čelo, na temenu pa so štrleli v gostih šopih navzgor.

»To je zadnji dan!«

Odločil se je, da si uredí natanko uro za uro; izgubiti ni hotel po nepotrebnem niti trenotka. Ali da bi skušal odvrniti usodo, ki se mu je zdela naravna in neizogibna, to mu ni prišlo na misel. Niti ni čutil, da bi se mu zgo-

dila kakšna krivíca; zakaj storjeno hudodelstvo mu je ležalo na prsih vedno težje. Prigovarjal je samemu sebi s hladnimi in pametnimi besedami; pretehtal je vso stvar povsem objektivno in gledal nanjo, kakor na suhoparno, jasno dejstvo, ki se dá pazno razmotrivati, a predrugačiti ne; odkril in določil je vse najmanjše vzroke ter jih razlagal kolikor mogoče razumno in naravno . . . Toda čudoviti, nerazumljivi strah ga je prevzemal kljub temu zmerom silneje; posebno vsled negotovosti, ki je plavala kakor siva megla nad tem zadnjim dnevom.

»Kakó se bo zgodílo, in kedaj pride tisti čas? On ne prelomi svoje besede; to bi bila budalost; — ne, tega si človek ne more misliti. A vprašanje je, kedaj stori svojo dolžnost in na kakšen način . . .«

Odgrnil je okno in pogledal na cesto; zunaj je bilo pusto in oblačno.

»Tam stoji in ogleduje tisti rdeči plakat. Kakó, da ga zanimajo take malenkosti, ko imá pred sabo svojo veliko nalogo? Zdi se mi, da je njegov obràz zaspan in dolgočasen; spremenil se ní niti za pičico . . . Vzdignil je glavo . . .«

Anastazij se je zdrznil ter stopil za gardino.

»Ah, ti me pričakuješ takó nestrpno? Jaz pridem, prijatelj; nikar se ne boj, prijatelj!«

Vedel je sam, da njegove besede nimajo nikakega opravka z njegovimi najskrivnejšimi čustvi. Dolgo, ne-

rodno teló je trepetalo, obraz se je skrčil v ostre gube in prozorna bledota je prešla v umazano sivo barvo.

Oblačil se je počasi in postajal vsak hip pred ogledalom. Prej ni imel navade, da bi se posebno skrbno ukvarjal s svojo zunanostjo. Danes pa ga je vznemirjal vsak prašek na suknji; ugledal je madeže in gube, katerih doslej ni bil zapazil. Kravata je bila zgoraj zamazana in zdrgnjena; Anastazij jo je obračal na vse strani, a kolikor dalj jo je opazoval, tem očitneje se mu je zdelo, da je popolnoma propadla. »Vsekakor, treba bi bilo kupiti drugo; če posije sonce, — s tako kravato vendar ne morem v mesto.« Klobuk je od včerajšnjega dežja trd in izpran; végasti okraji se niso dali pravilno uravnati; kakor tudi jih je pregibal in gladil, ostali so leseni.

S sključenim hrbtom, tiho in varno je stopil zdaj pa zdaj k oknu in pogledal na trotoár. Oči so buljile široko in boječe in ustna so se nenavadno zatégala. »Samó še malo časa postoj! Napósled, — ne mudí se nama nikamor . . .« Stal je sredi sote, ogrnjen v dolgo, črno suknjo in širokokrajen klobuk na glavi.

»Takó je torej prišel čas . . .«

Polastila se ga je tiha in skoro nezavedna želja, da bi neizogibno določeni rok nekoliko podaljšal, da bi živel samó še nekaj trenotkov sam zase, popolnoma lahko in brezskrbno, — da bi se vrnilo samó še enkrat tisto jasno, davno minulo življenje . . . Pri oknu nasproti hiše je

gledalo na ulico dvoje lepih, belih obrazkov; — velike plave oči in zlati lasjé, lahno drhteči v vetru.

»Zdí se mi, da nisem videl teh obrazov še nikdar; kakor iz belega žameta so ta otroška lica . . . A to ni več zame; — to je iz onega svetá . . .«

Zaprl je vrata za sabo, odhitel po stopnicah ter stopil na ulico.

Pred veliko izložbo na nasprotnem trotoarju je stal majhen, nekoliko grbast človek, površno in zanemarljivo oblečen. Suknja je visela na njem nerodno in ohlapno, kakor v zadregi; hlače so bile takó ozke, da so se tesno prijemale tenkih, dolgih nog. Njegov obraz je bil rdeč in koščen, drobna, živa očesca pa so se svetila izza trepalnic, kakor dvoje zlatih bucik.

To je bil Simon Strij, Anastazijev prijatelj.

Anastazij se je ozrl nanj mimogredé, potem pa sta stopala v kratkem razdalju drug za drugim po šumečih mestnih ulicah.

»Nocoj,« dejal je Strij svoj čas prijatelju Anastaziju, »nocoj ti pokažem krasen svet. Drži se resno in ne mežikaj z očmi; če zapazim na tvojem obrazu najmanjšo sumnjivo gubo, takrat utihnem. Torej poslušaj: — tam ní ne zvezd ne sonca; niti življenja ní. Tam ni ničesar, kar dobiš lahko pri vsakem koraku sredi ceste. Ko bi ne ho-

dil tja po trdem tlaku s svojimi telesnimi nogami, zdelo bi se mi, da sanjam . . . Ne pripomni nobene besede, posebno pa se ne usodi misliti, da sem zaljubljen. Zaljubljen je lahko vsak človek in na vsakem oglu; ljubezen je vsakdanja, trivialna stvar, ki jo opeva že vsak smrkavec . . . Moja duša pa je tako daleč od té zemlje — moja duša je v onem svetu, ki se je izlil čudovit in jasen iz njenih oči . . . »

Simon je bil prišel ravnokar iz gostilne; njegova ustna so bila mokra in pol odprta; drobna očesca pa so se lesketala v motni svetlobi, kakor za prozornim pajčolanom.

Njegov prijatelj je hodil po sobi s prekrižanimi rokami, glavo sklonjeno in trepalnice polzatisnjene.

Strij je izgledal še manjši, kakor je bil v resnici. Stal je poleg postelje z otroškim, naivnim izrazom na licih.

»Tukaj, gospodična Ana, dovolite, da vam predstavim svojega prijatelja . . . svojega prijatelja Anastazija.«

In kakor v opravičenje je dostavil: »Zlata duša je . . . oprostite, če se drži malo nerodno; on ne more nič za tó; jaz vas poznam že davno, a kadar vam poljubim roko, zdí se mi, da plavam visoko proti nebu, ali da se pogrezam.«

Dolgi Anastazij je slonel ob postelji in gledal z velikim pogledom na oni blede, majhni obrazek, ki se je dvigal komaj vidno iz odej in blazín. Komaj vidno se je dvigal iz odej in blazín, a kljub temu se je zdelo, da napolnjuje vso sobo. Spominjal se je Anastazij starodavnih slik, kjer izvira vsa svetloba in krasota iz samega obraza Marijinega. Gorel je bel plamen pod to mehko, fino kožo, in kadar so se odprle velike sive oči, razlil se je po sobi v svojih gorkih žarkih; zdelo se je obema, da jima trepečejo na licih, kakor bi se ju dotikale ljubeče roké.

Strij se je priklonil, prijel s svojimi okornimi, rdečimi prsti drobno ročico, prozorno, majhno in fino, kakor igračka iz dragega porcelana, ter s svečanim izrazom pritisnil nanjo dolg poljub.

Gospodična Ana se je nasmehljala.

»Gospod Simon Strij, pogledjte tam ono sliko!«

Na sliki se je videla dama iz prejšnjega stoletja, slo- neča na divanu, pred njó pa je stal kavalir z napudrani- mi, dolgimi lasmí in v žametni obleki; priklanjal se je do pasú in poljubljal nežno roko, polzakrito v belih čipkah.

Anastaziju se je zdelo, da stoji resnično v davno izgi- nulih, romantičnih časih.

»Vi, gospod Anastazij, pa sédite tu poleg postelje; pri- šlí ste od drugod, zató pripovedujte kaj iz svojega svetá. Tu pri meni, kakor vidite, je vse že dovršeno in konča-

no in ne potrebuje več nikakih sprememb; ne vem vam torej ničesar povedati . . . Pričnite!»

Naravno je, da ni vedel niti besedice. Od presenečenja, od občudovanja in tihega razkošja mu je leglo na ude, kakor tesni okovi. Zaželel si je, da bi okamenel na svojem mestu, z istimi čuti in isto leno, trudno srečo. Vznemirjala ga je samo zavest, da mu je treba samemu kakorkoli posegati v ta sladki mir, da mora govoriti in na kak način »nastopati«.

Simonov obraz pa je v istem času prepreglo nekaj grenkega in mučnega: oči so postale nemirne, in neodločni, boječi pogledi niso vedeli, kjé bi obstali.

Ko je prišel zvečer Anastazij domú, ležal je Strij na postelji in se obračal v steno; ko so zaškripala vrata, se je zgnil ter potegnil odejo čez glavo.

Kadar sta sedela v njeni sobi, opazovala sta natanko drug drugega. Obá sta vedela, da ne ostane zakrit prijatelju niti najmanjši pogled, niti najnedolžnejši nasmech. Strij je sedel na svojem stolu sključen in majhen, z bodečimi, nemirnimi očmi in stisnjenimi ustni. Anastazij pa se je kazal brezskrbnega in mirnega; a videl je natančno, če se je spremenila najneznatnejša črtica na prijate-

ljevem obrazu. Njene oči so sijale v krasnem svitu, velike in gorke; in kadar se je Strij sklonil in sključil koščene prste, kakor jastreb, — tedaj je plavalo na ónem drobnem, prozornem obrazku v blazínah nekaj posebnega, veselozadovoljnega in razkošnega, česar ní zapazil niti Strij niti Anastazij.

»Nagnite se bližje, Anastazij . . . Nagnite se bližje k meni . . .«

Njena ustna so se smehljala in v mokri luči so trepetale oči. Anastazij se je stresel in tlà so se zibala pod njegovimi nogami. Sam ni vedel, kakó se mu je zgodilo; nagnil se je nižje k nji, vzdignil jo k sebi, da so se ji razkrile čiste, bele grudi ter jo poljubljal na lica, na vrat, na razpletene lasé in s kipečimi ustnicami in vročo sapo. Prsa so se mu širila in krí mu je gorela v žilah.

Strij je stal poleg njega z visoko privzdignjenimi obrvmi in izbuljenimi očmi; v obraz ga je zazebla smrtna bledota.

Ali ona se je naslonila utrujena na vzglavje ter se blaženo nasmehnila; na njenih ustnih je drhtelo kakor lepe sanje iz davnih let . . . o ljubezenskih dramah, o zvestih srcih, o nožu v ljubosumnih rokah . . . Strij je šel na svoj prostor in je molčal; njegove pesti pa so ostale sključene in kolena so se mu tresla . . .

Pod stopnicami sta obstala. Anastazij ni pogledal svojemu prijatelju v obraz; z vedno večjo grozo se je zavedal svojega hudodelstva in pričakoval je, kaj pride.

»Ti ne pojdeš več tjà!« spregovoril je Strij ter se igral z gumbom na svoji suknji.

»Kadar prestopiš njen prag, ne boš več živel. Spal ne boš, da ne bi védel jaz tvojih sanj. Ozri se, kadar ti je drago, jaz bom pri tebi. Jaz ne morem živeti brez njé in ti si mi jo vzel . . .«

Anastazij je molčal.

»Pravica je njegova . . . Ali jaz pojdem k nji, to je naravno; kam hočem drugam? Jaz pojdem do njenega praga . . .«

Zvečer si je naročil posteljo v gostilni; kjé je prenočeval Strij, tega Anastazij ni vedel.

Od juga so prihiteli oblaki, igrali se po nebu, razdruževali se in spajali, begali od obzorja do obzorja in izginili napósled globoko na sever. Pod njimi na zemlji pa so plavale velike sence, postajale na belih mestnih hišah, objemale tihe gozdove, speče daleč na meglenih goràh in kakor nestalni, utrujeni duhovi, legle so k počitku v skrite globéli. Sredi nebá je zasijalo sonce.

Anastazij je hodil po ulicah z velikimi, negotovimi koraki, kakor hodi človek, kadar sanja z odprtimi očmi.

Srečaval je same znane obraze, a kljub temu se mu je zdelo, da se mu kažejo vsi šele danes, kakršni so v resnici; zdelo se mu je, da so vrgli pajčolan izpred lica, strgali okove z rok, odstranili mreno od oči. Zapazil je vsak hip nekaj novega, interesantnega. V vsakem pogledu in v vsaki kretnji je videl poseben pomen in določen smoter.

»To je resnično življenje . . . Kakó se je odprlo pred mano zadnji dan!«

Obenem pa je začutil, da ni imel na tem življenju do-
slej nikakega deleža, da je šumelo in vrelo samó mimo
njega, a on da je stal daleč ob strani. Hotelo se mu je
vzbuditi v srcu kakor obžalovanje, toda v tistem hipu se
je ozrl in njegove misli so préšle drugàm.

Deset korakov za njim je stopal Simon Strij s pove-
šeno glavo in izpod čela bulječimi, žgočimi očmi.

Anastaziju se je zazdelo, da vleče za sabo težko veri-
go. Ljudjé so stopili pred njegovim pogledom v meglo
nazaj in na poslopjih so ugasnili sončni žarki. Kakor od-
daljeno bučanje je šumelo na njegova ušesa, nogé so se
mu premikale trudno in nerodno, kakor po dolgočas-
nih, neznanih potih. Sekunde so prihajale in odhajale
trudno in počasi, sonce je stalo na nebu nepremično, a
ulice, — zdelo se mu je, da se raztezajo pod njegovimi
koraki v neskončnost.

Sédel je v kavarno, k oknu. Suh natakár, z belim oblí-
zanim obrazom mu je prinesel čašo kave. V sobi je bilo

skoro prazno, v zraku pa je visel še zoprno težki duh od prejšnje noči. Vzel je v roko časopis in prečital uvodni članek. Nekdo je prorokoval o silnih prevratih, ki trkajo na duri, ter pozíval občinstvo, naj bo pazno in pripravljeno, »zakaj veliki časi zahtevajo velikih duhov«. Anastazij je čital, a polagoma je roka sama položila list na mizo in oči so se ozrle na cesto. Strij se je mirno sprehal po tlaku in pogledal zdaj pa zdaj v kavarno. Trde črte na njegovem obrazu se niso zganile niti za hip; leglo je nanje nekaj težkega, kamnitega.

In sočutje se je polastilo Anastazija.

»Vse sem mu ugrabil, vse njegovo bogastvo; in ko je stal pred mano okraden do golega, sunil sem ga z nogó od sebe. Nazaj mu ne morem dati ničesar; moje roké so prazne. Zato ima pravico, da si vzame sam, kar je njegovega.«

Žalostno in bolno čustvo mu je leglo na srce; zdelo se mu je, da se dotikajo njegovega obraza mrzle, tuje dlani.

»Zakaj je prišlo vse to? Po pomoti je zašlá sreča v mojo dušo in ta nenavadni slučaj je treba plačati s smrtjo. In predno je zašlá v mojo dušo, pogazila je drugo ter jo pustila strto na poti . . . Kakó more živeti brez tal pod nogami, brez opore svojim rokám? Ustvaril si je krasen svet, a komaj so pogledale vanj tuje oči, zrušil se je pred njim. Odkod dobí še toliko močí, da se mu ljubi

dihati? Kaj storí potem, ko izvrši svojo dano obljubo?« . . .

Od prevelike utrujenosti so njegove misli polagoma odrevenele; stale so črne in mirne v ozadju, navidezno pa se je začel zanimati za neznatne malenkosti.

Mimo okna je prišel človek, — njegov znanec iz davno minulih let. Oblečen je bil elegantno in pred očmi se mu je svetil zlat nanosnik; hodil je solidno in premišljeno, v levi roki je držal dvoje rjavih glacé rokavic. Anastazij se je nasmehnil.

»Stopil je na stol in zdí se mu, da se izgublja njegova glava v oblakih . . . Kakó je svoje dni sanjal o vzvišenih idealih, kakó daleč je puščal za sabo to umazano ilovico! A zdaj se smehljá tistim ,otročjim uram' in nosi moderno suknjo z žametnim ovratnikom . . . In jaz, nesrečnež, plavam med zvezdami z ogoljeno kravato . . .«

Ali v istem času so stopale predenj jasne slike, ki se jih je strašil in branil, ne da bi mogel odvrniti oči od njih. Sonce je sijalo, toda njegov ni bil niti en sam žarek; življenje je plulo okrog njega v polnih valovih, a njega se ni dotaknilo. Prikazovali so se obrazi, polni sreče in lepote; kadar se je ozrl nanje željno in boječe, obrnili so se odtujeni v stran.

»Kakó je veliko in krasno; a jaz sem ga izgubil, — jaz sem izgubil svoje življenje . . .«

Anastazij je povečerjal in vstal izza mize. Ko je stopil na ulico, obstal je za trenotek in se ozrl okrog sebe. Simon je slonel ob oglu in opazoval ljudi, ki so hiteli mimo njega.

Po mestu se je popolnoma zmračilo. Izložbe so za-bleščale v beli svetlobi; brezzvezdnato nebó se je zavi-lo v sivo meglo.

Anastazij je hitel z urnimi koraki skozi predmestje. Tu pa tam se je kdó zadel obenj, obstal in se ozrl za njim. Njegove roké so zamahovale in ramena so se vsak hip nervozno zganila. Njegov dolgi, sivi obraz je kazal gnus in prepádenost; široka ustna so stala polodprta, kakor bi se zgražala nad umazanim nestvorom.

»Tako sem pil polagoma svojo kri, kapljo za kapljo; izrabil sem svoje življenje in svojo dušo, na korist ne sebi in nikomur drugemu ne; kakor zrušeno drevó sre-di gozda: — gníje in gníje samo zase, niti črvi ne mara-jo več zanj . . . Čas je, da se stvar konča; kakó drugače se sploh ni mogoče završiti . . .«

Svojo razjarjenost je hotel vzdržati z vsemi močmi; govoril je polglasno sam s seboj, stiskal pesti in hitel da-lje, da bi stal kolikor mogoče hitro »pred pragom«. Za-kaj siloma se je začela dvígati v njegovem srcu želja po ljubezni. Kakor bi mu izginila noč izpred oči, zagledal je pred sabo krasni, blede obrazek in drobno ročico, pol-zakrito pod odejo. In ustna so se smehljala in dvoje jas-nih zvezd se je ozrlo vanj.

»Anastazij, nagníte se nižje . . .«

In v srcu je ponavljal svoj greh; zdelo se mu je, da se zvíja negov prijatelj pod novimi udarci in da trepečejo njegova ustna —

»Kadar prestopíš njen prag — —«

In tu, daleč zunaj, stoji bela hišica z rdeče pobarvanimi okni in z vrtom naokrog. Tu je tiho in mrtvaško, od nikoder ni čuti koraka; samó tam iz daljave prihaja motno šumenje in tisoč luči odseva nejasno iz meglé.

Anastazij je obstal pod stopnicami ter počakal svojega prijatelja. In Strij je stopil pred njegov obráz, roké so mu trepetale in ustna so se brezglasno pregibala.

Povésil je Anastazij glavo in se zgrudil na kolena prédenj.

»Odpusti mi, prijatelj, v Kristusovem imenu, predno storiš svojo dolžnost. Moj greh me peče na duši . . . odpusti mi!«

Strij je zakričal in nož mu je padel na tlà. Anastazij je klečal pod stopnicami, zunaj pa so odmevali tihi, odhajajoči koraki.

Tenek trak svetlobe je padel skozi polodprta vrata po veži. V nadstropju je gorela luč poleg belo pogrnjene postelje. Ob postelji je stalo troje starih žensk in preoblačilo Anino mrtvo truplo. Oči so bile zaprte, roké pa so visele navzdol, kakor iz mramorja.

Nepotreben človek

Moje življenje je čisto brez pomena, — brez pomena za mene samega in za druge. Nikogar ni, ki bi me kdaj pogrešal in tudi ko bi hotel, ne mogel bi koristiti nikomur. Vse niti, ki vežejo človeško bitje na zunanji svet, so pretrgane, ali pa jih zame sploh še nikdar bilo ni. Kjer stojim jaz, bil bi ravno tako lahko prazen prostor; nihče bi se temu ne čudil.

In v meni samem ni ničesar trdnega in samostojnega. Moji nazori, moje misli in moji čuti: — mehko testo, ki se preobrazi vsak trenotek v drugačne oblike. Jaz ne vidim pred seboj nikakega smotra. V meni ni nikakega življenja, ki bi moglo absorbirati moje moči.

Vse to sem začel čutiti vedno jasneje, in vznemirjalo me je čedalje bolj.

Kako je prišlo, da sem pričel umirati pri živem telesu? Jaz nisem boljši od drugih, pa tudi slabši ne. V moji zunanosti in v mojih navadah ni ničesar takega, kar bi moglo odbijati, — ali Bog vedi, zdi se mi, da tudi nič zanimivega ni. In jaz poznam čisto navadne poštene ljudi, ki ne stoje niti višje niti nižje od mene: — vtikajo se v vsako stvar in vsakdo se ozira nanje, povsod imajo

uspeh; kakor se vidi, bi svet ne mogel hoditi brez njih svojo pot dalje.

Jasno je, da si nisem kriv sam svoje brezpomembnosti; usoda je odločila nad menoj.

A ko sem bil zapazil s strahom in grozo, kako globoko sem stal že ob prepadu popolne duševne smrti, tedaj sem se vzdramil in sklenil, da se borim proti nji s svojimi poslednjimi močmi. Hotel sem, da izpolnim s svojo osebo kakršnokoli mesto, da se vprežem v veliki voz svetovnega hitenja, — hotel sem, da opozorim nase, da vzbudim zanimanje, da koristim ljudem in zadovoljim samega sebe, — hotel sem skratka, da živim.

Pregledal in pretehtal sem svoje talente, kakor popotnik svoje kovčege, predno se odpravi na potovanje. Zapazil sem z zadoščenjem, da me ni obdaril Bog nič manj radodarno, kakor moje ljube vrstnike. Skrbelo me ni, da bi prijel morda za kakšno napačno stvar, — da bi mi morda spodletelo vsled same nesposobnosti. To bi bilo docela nemogoče. Kolikor vidim, peča se nebroj ljudi s stvarmi, o katerih nima nikakega pojma, in kljub temu jih častijo in slavijo.

Pričel sem delovati z vso skrbjo in previdnostjo.

Najprvo sem ponovil vse svoje ljubavne zveze in pripravljal sem si celo novih. Hotel sem imeti koga, katere mu bi bil neobhodno potreben, ki bi brez mene ne mogel živeti. V kratkem sem zanemaril vse druge in okle-

nil sem se s silno ljubeznijo svoje ljubice Pavle; zakaj ona je imela čudovite lasé: — polno, valovito morje, bleščeče se v rdečkastem zlatu. In zaljubil sem se v to morje, poljubaval ga nesvesten s poželjivimi, trepetajočimi ustni, potapljal vanje svoje roke in lica in čelo.

Ali drugega ni bilo pri vsem tem ničesar. Jaz sem čutil samo omamljivo toploto njenih las in ona je čutila samo moje božanje in moje poljube . . .

»Kako te ljubim, Pavla, ti moja duša!«

»Kako te ljubim . . . Ljubim . . .« ponavljala je Pavla.

V oči pa se nisva ozrla drug drugemu, in kadar sva pogledala v stran, nasmehljala sva se oba. Čutila sva prav dobro, da je vse to samo neumna laž. Najini duši sta bili daleč druga od druge, niti poznali se nista. Čemu je potrebno to brezmiselno igranje z ustmi in rokami? Ko sem se vračal nekoč od nje, pljunil sem v stran in prišel nisem nikdar več . . .

Posegel sem v javno življenje. Priklopil sem se neki solidni stranki, navdušil se za karkoli. Govoril sem na dveh, treh shodih; in govoril sem jako dobro, pametno in prepričevalno. In ploskali so mi in čestitali; — ali trenotek potem se ni živa duša več menila za moje besede. Niso me uvaževali nikjer, govorili niso nikjer o meni, vabili me niso nikamor. Ali kljub temu tudi ne morem reči, da bi me bili prezirali. Nikakor ne. Pozdravljali so me prijazno in mi stiskali roke. A ta prijaznost je bila

tiste čudovite vrste: — »Dragi moj, ti si mi jako ljub, neizmerno ljub. Pa če bi te ne bilo tukaj, bi bilo tudi vseeno; čisto vseeno!« Niso me podili iz družbe, ali tudi pogrešali me niso. Moja odsotnost ali prisotnost ni spravila nikdar niti najmanjše stvari iz tira.

V svoji obupnosti sem sedel, da bi spisal moderno dramo. Na tak način si pridobé veljavo celo najneznatnejši duhovi.

Ko sem jo izročil, odgovoril mi je direktor gledališča tole:

»Ne nedostaje ji ničesar; prizori so pošteni, pametni, vsak na svojem mestu; nikjer niti črkice preveč ne premalo. Ali vrag vedi, — če spravim vaše osebe na oder, zdi se mi, kakor da bi ostal popolnoma prazen. Ljudje bi ne ploskali in ne žvižgali . . . Oprostite: — misli so imenitne, dejanje je krasno, strasti resnične in pretresljive, — a nad vsem leži kakor mrzla, meglena plast nekaj brezbarvnega, brezpomembnega, nepotrebnege. —«

Povesil sem glavo in roke so mi omahnile.

Izprevidel sem, kako neumno je bilo misliti na vsako rešitev. Usoda mi je stopila na prsa in se me oklenila z železnimi prsti krog vratu. Kako bi se dalo tu pomoči?

Uredil sem, kar je bilo treba urediti, in napisal svoj testament. Nato pa sem poiskal svojega znanca Kalpur-nija Brezovnika. Nikakega posebnega opravka nisem imel ž njim; toda pred smrtjo se mi je zaželelo še, razgo-

varjati se s komerkoli. In na misel mi je prišel ravno Kalpurnij.

Imel je nenavadno debelo glavo, na nji pa samo par majhnih, belorumenih, zavitih laskov. Ljudje so govorili o njem, kakor o malokom; upoštevali so ga pri vsaki prilžnosti; ali vendar si ne morem domisliti, da bi bil storil kdaj kaj posebnega. Njegov široki, rdeči, solidni obraz pa je vzbujal zaupanje in spoštovanje . . .

Prijatelj, ti si bedak, je dejal. Tu se mučiš in trudiš čisto po nepotrebnem. V svoji naivnosti greš in se pehaš, kako bi ljudem koristil, kako bi reševal domovino in človeštvo in pomagal, da se zrine veliki voz naprej. In naпослед obupavaš, ako vidiš, da te živa duša ne potrebuje . . . Ne bodi neumen, moj sin, ti imaš najlepše lastnosti, kar jih je treba pametnemu človeku, da živi srečno in zadovoljno. Tvoji talenti niso presilni, vznemirljivi; tvoje misli niso predrzne in visokoletče; in tudi ne izvirne; tvoj značaj ni tako močan, da bi podiral plotove in skale prevračal . . . Ti si eden izmed nas . . . Bodi ljudem v napoto; vtikaj se v stvari, ki te nič ne brigajo; nastavlaj se tja, kjer te je najmanj treba; kadar vlečejo drugi naprej, porivaj ti nazaj; kadar se navdušujejo, smehlaj se ironično in mežikaj z očmi; — hipoma stojiš v največjem vrtincu življenja in ljudje bodo gledali nate . . . To ni težko in družbe tudi ne boš imel slabe.

Najvišje glave štejemo s ponosom medse, polovica inteligence je naše . . .

Do solzá ginjen sem objel Kalpurnija in poljubil ga na obedve lici.

Iz »literarnih krogov«

Maruš se je smejal. Videlo se mu je, da ni imel nikakega sočutja z mojo globoko melanholijo.

»Jaz ne vem, zakaj te vznemirja taka malenkost. Vsled teh ljudi gre svet čisto mirno svojo pot naprej. Čemu je treba, da bi se pameten človek oziral nanje?«

Ta hladni ton me je naravnost razjaril.

»A jaz ti povém, da nikakor ni vseeno, če ljudje delajo, ali če sede ob strani in pasejo lenobo!«

Naslonil sem se komodneje na stolico in zbral v naglici svoje misli, da bi jih razložil kolikor mogoče jasno in prepričevalno.

»Neki filozof, — ne spominjam se več natanko, kdo — določil je pravilno in jasno stališče pisateljevo . . . Lavinna ostavi na gori globok sled za seboj; drevo ima svojo senco; korak se vtisne v mehko pot. In tako da vsaka najkrajša doba človeštva svoječasni literaturi neizbrisen pečat in ohrani poznejšim rodovom dokumente svojega delovanja in napredka. Kar čuti in misli in po čemer hrepeni vsa velika pisana množica, to protokolira pisatelj hladno in objektivno, kakor bi ne imel on sam nikakega deleža na vseobčem vrvenju in gibanju. Da so pes-

niki vodniki in učitelji svojim sodobnikom, to je obrabljena fraza. Pisatelj ne ustvarja ljudi; on jim kaže samo v ogledalu njihove resnične obraze . . .«

»Tako si torej zašel med naturaliste . . .«

»O Maruš! Pusti rubrike, to ni tvoj metier! Množica drvi dalje, potna in zasopljena; ona nima časa, da bi razmišljala o smeri, da bi si dajala račun o vrednosti svojih dejanj in opravičenosti svojih želja; to ravno je stvar pisateljeva. On zbira dokumente; in časih se res lahko zgodi, da se kdo kaj uči iz njih . . . Pisatelj zapisuje, tehta in sodi; on stoji ob strani, on ne deluje z drugimi . . .

A tu sem prišel do tiste točke, kjer se pričenja moja melanholija.

Pisatelj stoji ob strani! . . .

To je njegova težka naloga, polna odgovornosti in velikih dolžnosti.

A glej, sčasoma jih je stopilo na stran vedno več in več. Ljudje, ki se jim ni ljubilo hoditi z množico po prahu in blatu, začeli so protokolirati. To življenje se jim je zdelo prijetno in kratkočasno. Kdo jim je mogel briniti? Pisateljski stan ni noben stan. Zanj ni treba nikakega učenja, nobenih izpitov, nič spričeval. Če ne čutiš v sebi moči, da bi hodil kakor drugi, sedi in protokoliraj!

Pomisli, dragi moj Maruš, samo naš zmedeni čas! Nihče ne more jasno povedati, kod hodimo in kam hočemo. Ali niso ti dnevi kakor ustvarjeni za lene posto-

pače? Koliko različnih potov, koliko nasprotnih smeri! . . . In res, ozri se malo naokoli, ob vsaki stezici jih sedi na stotine, ki se zde samim sebi poklicane, da zapisujejo in sodijo . . . Kje so pravi izvoljenci?

Jaz jih poznam veliko, ki hodijo okrog z diabolično širokokrajnimi klobuki in s protokoli pod pazduho. Čisto dobro vem, da nimajo ničesar ne v glavi ne v prsih, da protokolirajo iz same lenobe in iz bogve kakšnih drugih vzrokov, — a kdo jim more dokazati, da ne protokolirajo resnično? Kdo more razsoditi, da ne gledajo njihove oči bistro in pravilno? Kdo jim posveti pod lobanjo in pod rebra? . . .«

»Utolazi se, dušica! . . . Svoje dni je bil Ramler ženi, Disraeli nedosežen romanopisec in Koseski prvak slovenskih pesnikov.«

»Slaba tolažba, Maruš! . . . Pokaži mi zdajle, kdo je Ramler in kdo je Goethe, kdo Disraeli in kdo Thackeray, kdo Koseski in kdo Prešeren? Povej mi, kje je poklicanost in kje impertinentnost! Koliko vrst protokolov imamo zdaj! Tu so realisti, naturalisti, dekadenti, simbolisti, satanisti, budisti, ničejanci, neoidealisti, — a pod temi mnogobrojnimi, pisanimi plašči, razloži mi, koliko se skriva resnice in poštenja in koliko neumnosti, lenobe in nezmožnosti? . . . Ob vsakem koraku naletim siromak na kakega ista, ki me pogleda pomilovalno izpod obrvi, če se ne poklonim njegovemu protokolu in

ne polijem vseh drugih z gnojnico satire in zaničevanja. Četudi vem, da je samo navaden ,postopač ob cesti' — kdo mi daje pravico, da dvomim na pravilnosti njegovega protokola . . .?«

Zdelo se mi je že dalje časa, da se ziblje prijatelj Maruš nekako nestrpno na svojem stolu. Ni se mogel več premagovati in segel mi je v besedo:

»Nad nekaterimi posameznostmi tvojega izvajanja bi se lahko spotikal, a v celoti imaš prav. Tudi meni je do duše zoprna do malega vsa naša sodobna literatura . . . To so sami jecljajoči hinavci — —«

»Ali tega jaz nikakor nisem trdil, Bog me varuj!« hitel sem mu ugovarjati.

On pa je ostal miren in hladen in v mojem srcu se je vzbudila strašna slutnja.

»Tako se je dalo razumeti iz tvojih besed, — in jaz ti popolnoma pritrujem . . . Treba je povsem nove smeri . . . resnično moderne . . . odkritosrčne, ki napravi enkrat za vselej konec dosedanjemu neodločnemu tavanju . . . Dovolj, da ti odkrijem veliko skrivnost, — toda obdrži jo zase, zakaj jaz nečem, da bi ne vzbudila prezgodnje senzacije . . . Napisal sem tragedijo, ki je v popolnem, energičnem nasprotju z vsemi temi lažimodernimi — —«

Zgrabil sem klobuk in planil na cesto, Maruš pa je strmel za mano s široko odprtimi, začudenimi, ogorčenimi, razjarjenimi očmi.

Od tistega trenutka se nisva videla nikdar več.

V salonu gospe Tratnikove

Vincencij je vstopil in kakor se mu je poznalo na obrazu, se je čutil precej ženiranega. V malem, elegantnem salonu je ležal polumrak; izza gardin je prihajala udušena, trepetajoča svetloba. V zraku je plaval mehak vonj in legel mu je na prsa toplo in božajoče. Kakšen vonj! . . . Kakar je hodil po cestah brez namena, zadrhtelo mu je nenadoma vse telo, kakor bi se dotaknilo nekaj čudovitega njegove duše. Mimo njega je hitele ravnokar neznana dama s pajčolanom na obrazu in za njo je ostal samo še lahen sled parfuma. Opojni, nedoločni vonji so delovali nanj kakor sentimentalne arije italijanskih oper, kakor melanholična ruska poezija, kakor mehke barve Liberijeve . . .

»Ah, gospod Vincencij, torej ste bili tako prijazni . . . jako me veseli . . .«

Gospa Tratnikova je bila nekoliko priletna dama. Od prejšnje lepote so ji ostale samo še velike, jasne oči; gube na obrazu se niso dale več skrivati in podbradek je bil precej ohlapen. Vse njeno vedenje je bilo očitno afektirano, govorila je z visokim, dovolj prijetnim glasom; besede so se vrstile hitro druga za drugo, ne da bi

se vezale v redne stavke. Gospa Tratnikova ni poznala vejic in pik; a zdi se mi, da imajo to svojstvo vse »narodne dame«.

Spravila je pogovor takoj na literaturo. Opazil sem že velikrat na svoje začudenje, da govori o literaturi vsakdo, če hoče biti duhovit in izobražen. Ljudje najbrž ne vedó, kako malo duhovitosti in izobraženosti je v naši literaturi in posebej še v naših literatih. Drugače bi govorili o boljših in vrednejših pridelkih našega naroda: o krompirju, ajdi ali morda o domžalskih slamnikih.

»Ne morete si predstavljati, gospod Vincencij, kako me radosti . . . dà, kako sem naravnost ponosna, da me počaščajo s svojimi poseti najizobraženejši izmed naših modernih talentov . . . in posebno, da vidim pri sebi vas, gospod Vincencij . . .«

»Milostna, preprijazni ste.«

Obšlo ga je neprijetno čustvo. Vprašal se je na tihem, čemu je prav za prav prišel tu sem, — čemu ta neumni pogovor, — skratka, čemu sta se sešla dva človeka, ki nimata med sabo čisto nobenega opravka in gotovo želita, da se čim preje razideta. Dejali so, da je to potrebno, — zaradi njegove kariere. Torej, — njegova kariera je odvisna od teh brezpomembnih besed, od tega ohlapnega podbradka. — — Neumnost!

»Ali ste čitali poslednjo številko ‚Zvona‘, gospod Vincencij?«

»Vsekakor, milostljiva.«

»Da, glejte, gospod Vincencij, — mene obide tako nekaj posebnega . . . zdi se mi, kakor bi gledala razcvitajoč se popek —«

»O!«

»Kako mislite?«

»Ne, milostljiva, — hotel sem samo opomniti, da ste se izrazili jako poetično . . .«

»Ne laskajte se, gospod Vincencij, prosim vas. Resnično, jaz sem vznemirjena, kadar slišim komplimente. A kljub temu, — trudim se, da se privadim lepim izrazom . . . takorekoč salonskemu jeziku . . .«

»To je hvalevreden trud, milostljiva.«

Suhi obraz Vincencijev se je zdel še bolj suh, njegove oči so gledale motno in megleno. Za hip se je približal razgovor političnemu polju, a vrnil se je takoj zopet k literaturi. O tej stvari se dá govoriti jako gladko; govorite o tem ali onem pesniku karkoli, nihče vam ne bo mnogo ugovarjal, zato ker v naših dneh večidel nihče nič ne čita. Ljudje rajši pišejo.

»Na vas, gospod Vincencij, stavim največje nade, — ne samo jaz, — stavi jih ves narod. Dvignili ste se, kakor fénis, — dà, zableščala je jasna zvezda na našem obzorju, in —«

Gospa Tratnikova je čutila, da se je nekoliko zaplela. Vincencij je poslušal molčé, z nekakim prestrašenim

izrazom na ustnih. Pod vplivom dremajočega polumraka, omotnega parfuma in enakomernega glasu gospe Tratnikove se ga je polastila polagoma težka, neprijetna lenoba. Premakniti je hotel noge, ki so mu skoro zaspane, toda ni se mu ljubilo . . . »Kako je mogoče, da se rode take čudovitosti iz čisto navadnih, poštenih besed, ki služijo drugače popolnoma pametnim, vsakdanjim potrebam?«

»Zato je vaš poset razvedrilo mojemu srcu in hrana moji duši . . . Svetovno izobražen človek, ženialen pesnik, — to je najkrasnejša družba, ki si je more kdo želeti. Da, jaz zavidam v tem trenutku samo sebe . . . Prosim vas, gospod Vincencij, ne pozabite name. To bi sicer ne bilo nič čudnega, — zakaj v svojih visokih idejah, — v blesku svoje slave, — kako bi se mogli spominjati — —«

Vincencij se je poslovil in kmalu nato je stopil v salon dr. Trlica, mlad človek z redkimi lasmi in bedastim obrazom.

»Milostiva!«

Poljubil ji je roko. Gospa Tratnikova mu je povedala, da je govorila ravnokar s študentom, ki ni napravil še niti prvega izpita in ki ima vkljub temu v očeh nekaj predrznega in razžaljivega. Dr. Trlica se je nasmehnil; hotel je nekaj reči, toda pokazal je samo dvoje vrst rumenih, špičastih zob.

»Jaz ne vem, — pravijo, da je talent . . .«

Pogledal jo je začudeno.

»No da,— razmere so postale tako čudne . . . Talent . . . Kdor ne dela izpitov, je talent . . .«

Dr. Trlica je vzdihnil ter se popraskal po nizkem čelu . . . Zavil v havelok in klobuk globoko nad očmi je hitel Vincencij po trgu.

»Tako se dela — kariera. Ne, — take kariere —! Čemu je bilo sploh tega treba? — Fej!«

Neznana pesem

Slonel sem ob oknu. Topli jug mi je božal obraz, kakor z nevidnimi ljubečimi rokami. Zunaj je bilo tiho; mrak je legel na prostrani park; z jasminovih grmov se je dvigal omoten vonj.

Nebo je bilo čisto in prozorno; a tam globoko na obzorju je plavalo dvoje lahnih oblakov — blesteče belih, z zlatom obrobljenih. To zlató se je lesketalo v čudovitem svitu; trepetalo je in bledelo in se razlivalo v rosinh žarkih po vsi zahodni strani.

Ovladalo me je otožno čustvo, — kakor bi bila tam pri onih belih oblakih, tam na onem bisernem obzorju vsa moja lepa mladostna sreča. Iz drhteče svetlobe so vstajali sončni gradovi, — vstajala je krasna neznana pokrajina z zelenimi gozdovi, s šumečimi parki. In zazveneale so pesmi iz daljne daljave, v nejasnih zvokih, — tiste čarobne pesmi, ki jih je slutilo moje srce v tolikih grenkih urah . . .

Kakor bi bila tam na onem bisernem obzorju vsa moja lepa mladostna sreča . . . Obzorje je temnelo in jaz sem slonel ob oknu, z vklenjenimi rokami, z dušo brez peroti . . .

*

Prišli so mi v spomin zadnji dnevi mojega prijatelja Makarija. Njegovo življenje ni bilo drugega, kakor fantastičen sèn; podobno je bilo tistim skritim rožam, ki cveto in zvenejo v senci, ne da bi jih kedaj obsijalo sonce, ne da bi se kdo brigal zanje.

Makarij je bil komponist. Njegove zunanje razmere so bile slabe. Hodil je v obnošeni obleki, kravato zamazano in staromodno, suknjo preozko. V koščenem, blestem obrazu je sanjalo dvoje globokih oči; zdelo se je, kakor bi neprestano nečesa iskale, v strahu in vznemirjenosti. V tem nepokoju je ležalo bolešno pričakovanje, ki se opira samo še na nejasno, pol izgubljeno upanje.

V svojem kabinetu je imel klavir, in kadar je zagrnil okna in so splavale sence na gole stene, takrat je oživila njegova krasna, ponosna duša. Po sobi so se razlili čudoviti akordi in kar se je oklepalo njegovega življenja ostudnega in vsakdanjega, palo je od njega kakor plašč iz pepela. V teh trenutkih je izginil njegov strah pred smrtjo in šel ji je naproti, kakor ženin svoji nevesti.

In nevesta se je bližala; čutil je že na licih mrzlo sapo njenih ust . . .

Ležal je v svojem kabinetu, na nizki postelji, pogrnjeni z rdeče rožasto odejo. Bilo je pozno na večer; pred eno uro se je bil doktor poslovil in v sobi je ostala samo

še Kristina, sestra bolnikova. Sedela je poleg postelje, v roki molitveno knjigo, pisano z bohoričico. Njen obraz je bil bel in strog, kakor kip mučenice. Samo na komaj vidni potezi krog usten se je poznala tiha, udušena bolest. Na mizi je gorela sveča z mirnim, visokim plamenom.

Makarijeve oči so bile široko odprte. Roke so ležale iztegnjene ob telesu; zdaj pa zdaj se je zableščala na sencih potna kaplja . . .

»Kristina!«

Nagnila se je k njemu in njegova ustna so zatrepetala v neodločnem smehljaju; objel je njeno desnico z obema rokama; njegovi prsti so bili mrzli in mokri kakor mrličevi.

»Jaz sem sanjal o neznani, prekrasni pesmi, in zdi se mi, da jo začujem nocoj. Ah, kako sem iskal tisto melodijo . . . in zdaj mi je pri srcu, kakor da prihaja iz daljne daljave . . . Ali ne slišiš ničesar, Kristina . . . ?«

Njegov glas je bil slab in tih, podoben težkemu, nenakomernemu dihanju. Ali ona ga je razumela . . . Njegova ustna so ostala odprta; zatisnil je oči in prsa so se mu dvigala trudno in počasi; umolknil je samo za trenotek.

A v tem trenutku je živela njegova duša dolgo življenje . . .

Dan se je nagibal na zahod. Sonce je ugasnilo tam daleč za visokimi smrekami in sence so se zgrnile nad mestom. Nedoločne barve so se razlivala po nebu; prehajale so v lahnih niansah iz temne sinjine na vzhodu do žarečega zlata zadnjih večernih žarkov . . .

Sprehajala se je po parku. Ozke sence so prepregale pot kakor s pletenim črnim prtom, pretkanim z velikimi belimi rožami. V ozadju se je dvigalo visoko temno poslopje in tu pa tam se je bleščalo razsvetljeno okno.

Na pesku so se oglasili urni koraki.

»Ali si ti?«

Stala je pred njim in krog vrata se ga je oklenilo dvoje mehkih rok.

»Ana!«

Sklonil se je blizu k nji, da se je skoro dotaknil njenih lic. Prijel jo je za roko, da je stopila iz sence. Nejasna svetloba ji je obsijala obraz; njene velike otroške oči so gledale zaupno in nedolžno in na licih ji je trepetala kakor nedoločna bojazen.

Ko je čakal nanjo, prihajale so mu na misel zveneče besede, polne zgovorne žalosti in strahu. A zdaj ni vedel ničesar in božal je njene polne, mehke lasé.

»Nocoj je zadnji večer, Anica; morda se ne vidiva nikdar več . . .«

Ozrla se je plašno vanj.

»Ne govori tega; to bi bilo nemogoče. Ali me ne ljubiš?«

Žalost mu je legla na srce in čutil se je nesrečnega kakor nikdar prej.

»Boljše bi bilo tako. Boljše bi bilo, da bi te ne poznal nikdar, Anica. Pri meni je nesreča. Vse, kar sem govoril kdaj o svoji krasni prihodnosti, — to vse je bila neresnica; varati sem hotel tebe in samega sebe. Pred mano je strašna pot, Anica. Ne mogel bi ti dati niti ene vesele ure. Ne žaluj zaradi moje odkritosrčnosti. Posloviva se za zmerom . . . Najboljše je, da pojdem sam to svojo temno pot navzdol . . .«

Stopila je korak od njega, začudena in prestrašena.

»Kako govoriš, — kakšen je tvoj obraz? . . . Ne muči se; daj, smehlaj se in glej veselo kakor prej! . . . Kakšne stvari ti prihajajo na misel! . . .«

Pogladil se je po čelu.

»Oprosti mi, Anica . . . govoriva torej o čem drugem . . .«

To je bil poslednji večer.

Ko je odhajal iz parka, zdelo se mu je, da se priklanja drevje nižje k njemu in da šepče v razumljivih glasovih.

Od stolpa se je oglasil zvon in v teh zamolklih akordih mu je vztrepetavalo srce in se širilo v radostnem trpljenju, v boleštni sreči . . . Prišel je domu ter sedel h klavirju. A ko se je dotaknil tipk, izgubili so se vsi oni

jasni glasovi v motno daljavo; zaječal je od muke ter zakril obraz z rokami . . .

*

Deževalo je neprestano od zgodnjega jutra. Po cestah so ležale široke luže in blato je segalo do gležnjev. Vozovi so škropili na vse strani umazane kaplje, tlak je bil spolzek in ljudje so stopali varno, kakor bi hodili po ledu.

Makarij je stal v široki veži, stolni cerkvi nasproti. Prižgal si je vsakih pet minut novo cigareto ter jo vrgel nepopušeno v blato. Njegov obraz je kazal vznemirjenost in nekako grenko ironijo. Videlo se mu je, da je pričakoval nestrpno nečesa važnega in usodnega.

»Naposled je kljub temu smešno, da prežim nanjo v tem trenutku . . . Kakšen čut hočem vzbuditi v nji, — česa naj bi se spominjala? — Sam sem hotel, da se je zgodilo tako. Krivda je popolnoma na moji strani, če je na vsem tem kaj nenaravnega . . . In ničesar takega ni . . . Danes bi ji mogel dati toliko sreče kakor pred tremi leti, ko sem ji prisegal ljubezen. . . . Nepošten sem bil samo jaz. Četudi sem vedel, da je bilo to razmerje brez vsakega smisla, vendar sem želel na tihem, da bi jokala za menoj . . . In ona ni dolgo jokala; to je popolnoma v redu . . .«

Svatje so se pripeljali v treh vozeh, do vrha oškropljenih. Makarij je stopil v cerkev pri glavnem vhodu ter se naslonil ob steno v polumračnem ozadju.

Ko je ugledal obraz neveste, obšló ga je kakor sram in kesanje . . . To so še vedno tiste otroške oči, to je še vedno tisti nedolžni smehljaj na ustnih. Kdo mi je dal pravico, da jo dolžim nepoštenosti, da ji očitam nezvestobo? . . . Ali bi ne bil greh, da stopim pred njene oči v tem trenutku ter ji pokličem v spomin, kar je minilo za zmerom? . . . Čutil se je nizkega in osramočenega . . .

Duhovnik se je prikazal pred oltarjem in na koru so zabučale orgle. Makarij je sklonil glavo in kolena so se mu šibila . . .

Zunaj je deževalo do poznega večera. Nebo se ni zjasnilo niti za trenotek; ležalo je sivo in mokro nizko nad mestnimi strehami. Noč je prišla nenavadno zgodaj in vse mesto je ovila vlažna megla kakor s premočeno haljo. Na cesti je bilo le malo ljudi. Od dežnikov je curljalo na ramo in ob ovinkih, kjer je pihal mlačen veter, pršile so drobne kaplje v obraz . . .

Makarij je hodil po ulicah do poznega mraka; naposled je začutil mraz in utrujenost. Ko je prišel v svoj kabinet, razpravil se je hitro ter legel na posteljo . . .

Posetil je zadnjikrat svojo rojstno vas in slutil je na tihem, da se je prišel poslovit od nje.

Tu je bela vaška cerkev s svojimi golimi stenami, živo barvanimi kipi na lesenih oltarjih . . . Kako veličasten se mu je zdel nekdaaj ta prostor, kako se je širilo njegovo mlado srce, kadar so se oglasile na koru svete pesmi, polne skrivnosti in veselega upanja. Skozi visoka okna je sijalo toplo velikonočno sonce, od oltarja je vstajalo dišeče kadilo v komaj vidnih plavih oblakih. In njemu se je zdelo, da se širijo stene do daljnega obzorja in da se dviga obok visoko do jasnega neba . . .

Tod je živel svoja krasna leta. Ta tiha pokrajina, skrita med gozdovi, je bila ves njegov svet. Hiše so ležale raztresene ob ilovnatih klancih; skrite so bile večidel med drevjem, le tu pa tam se je lesketala bela stena. In na okrog so se razprostirali valoviti hribi, pokriti z mladim bukovjem. Tod je sanjal svoje prve sanje. Ležal je v mahu pozno do večera, s polzatisnjenimi očmi in prekržanimi rokami. Nad njim je šumelo zeleno listje; skozi vejevje se je svetil tu in tam košček jasnega neba . . . Gozd ni utihnil niti za hip. Šepetal je neprestano krog njega v skrivnostnih besedah; zdelo se mu je, da prihajajo od nekod poludušeni glasovi prelepe neznane pesmi.

Takrat je začutil prvikrat hrepenenje po nji, — nerazumljivo bolešno hrepenenje. Kje je slišal tisto pe-

sem? V polnočnih sanjah, v materinem naročju? . . . V največji sreči, v najtežji bolesi je zaslutil nejasno njene glasove, — a kadar je obstal in poslušal, izginili so v daljavo brez sledu . . .

In od tedaj jo je iskal z vso močjo svojega srca . . . Kar je ustvaril, zdelo se mu je medlo in slabo, samo slab in razblinjen sled one zaželjene popolne lepote. Sedel je pri klavirju in poskušal. A časih je bila njegova duša pušta in brez ognja in zdrznil se je ob teh trivialnih, vsakdanjih glasovih, ki so mu prihajali izpod prstov . . .

Da, nad to sanjajočo zeleno pokrajino je plavala prvič ona nebeška pesem . . . Bukovje šumi kakor takrat in v dolini trepečejo sončni žarki po zelenih travnikih . . . Stopal je po ozki blatni stezi proti vasi. Za cerkvijo je ležalo pokopališče v vlažni senci. Na gomilah so stali polrazpali leseni križi z nerazločnimi napisi, ob cerkvenem zidu je slonelo dvoje kamenitih spomenikov. Odstranil je vegasto ograjo ter pokleknil na grob, visoko zaraščen s pisano travo in nerazcvelimi belimi rožami.

Pod to gomilo so položili pred davnimi leti njegovo mater.

*

Vedel je natanko, da so šteti njegovi dnevi. Njegova prsa so bila slabša dan za dnem in kadar je legel na posteljo,

obšla ga je utrujenost, da ni mogel ganiti z roko. Ves svet na okrog se mu je zdel tuja zemlja, s katero nima nika-kega opravka in v katero je prišel samo za par dni kot gost. In to ga ni žalostilo. Na smrt se je spomnil samo o poznih večernih urah, kadar je gledal v temo s široko odprtimi očesi.

Tudi ni prekinil svojih študij. Hodil je na konservato-rij kakor drugi, a kadar je poslušal pogovore o slavni pri-hodnosti in veselem življenju, zatrepetal mu je na obra-zu resigniran smehljaj. Vsi so občevali z njim z nenavad-no, skoro nežno vljudnostjo, kakor bi se ga bali razžaliti z nepremišljeno besedo. Kadar je sedel h klavirju, utih-nil je najmanjši šum, da bi se slišalo lahko dihanje vetra, ki se je igral z zagrinjalom na oknu. V pesmih Makari-jevih je ležalo toliko tihe melanholije, da so srca neho-té zadrhtela ob teh čudovitih zvokih in da se je razlila temna resnoba po licih. A ob vsem občudovanju se ni poznal na njegovem obrazu niti sled sreče ali zadovolj-stva. Njegove oči so ostale nemirne in negotovo hre-penenje ni izginilo v njih niti za trenotek.

Časih se mu je zazdelo, da jo čuje v tistem času skriv-nostne velikomestne noči. Bele zvezde so trepetale na nebu; ob cesti so se dvigala visoka temna poslopja. Iz kake kavarne ali visoko iz razsvetljene koncertne dvora-ne so prihajali zvoki violin, nejasni in bolesteri, kakor polnočne sanje nemirnega srca . . . Stal je in poslušal,

— a ko se je zavedel, ni ostalo ničesar od nebeških akordov in kjé v bližini je hreščal trivialen valček.

Nekega jutra je ostal doma. Čutil je, da se mu bliža konec. Sprva so ga hodili posecat prijatelji in znanci; govorili so mu o zdravju in o lepi prihodnosti. Sčasoma pa so pozabili nanj in naposled ni bilo nikogar več k njemu. Ni se mogel več dvigniti, da bi šel h klavirju; nogé so se mu tresle in zvrtilo se mu je v glavi ob prvem koraku . . .

Tiste dni je prišla k njemu sestra Kristina in sedela je ob njegovi postelji vse one dolge noči, ko ni mogel zatisniti trepalnic kljub vsi svoji smrtni utrujenosti. Kadar se je ozrl nanjo, spreletel mu je lica blažen smehljaj.

*

Umolknil je samó za trenotek. A v tem kratkem trenotku je preživel vse svoje življenje, kakor bi objel z enim samim pogledom neizmerno sliko. Zagrinjalo je palo in odprl je oči.

»Kristina, — meni je lahko, kakor še nikdar doslej. Zdi se mi, da bi vstal in sedel h klavirju . . .«

Hotel je vzdigniti glavo, a pala mu je na blazino nazaj. V tistem hipu je iztegnil roko in čudovita sreča se mu je razlila po vsem obrazu.

»Ali jih čuješ, Kristina? To so tisti nebeški glasovi, — to je moja zmagoslavna pesem! Od tam gor prihajajo, v

srebrnih haljah, z zlatimi harfami . . . Ali jih čuješ, Kristina?«

Roka mu je omahnila, a otroško blaženi smehlaj mu je ostal na licih. Čez par trenutkov se je dotaknila sestra njegovega čela; bilo je ledeno mrzlo. Zatisnila mu je oči ter mu dala razpelo v sklenjene róke . . .

Jutranja cigareta

Gotovo je sijalo nad mestom prelepo jutro. Rulete so se stresale v vetru; in kadar so zatrepetale ter se dvignile, zasmejal se je v sobo mokro jutranje sonce.

Odprl sem oči ter vrgel odejo raz sebe. Roka se je stegnila do nočne mizice, posvaljkal sem cigareto, da se je omehčala, kakor je treba, in nato sem za trenotek zatisnil trepalnice . . .

Ljubica moja! . . . Ne misli na moja večerna pisma, ne išči moje duše v njih! . . . Ne, ljubica, to nisem bil jaz, te bolne tožbe niso bile moje. Zvečer so odprte vse moje rane, iz njih kaplja moja gorka kri . . . Vroče nebo je žgalo nad mestom in žgalo je na moje rane, da sem se zvijal od bolečin. Moja lica so ohlapela, in oči so osteklele. Da bi se mogel skriti spominom, da bi mogel ubežati svoji prihodnosti! . . . Ali si čutila iz mojih besed ta bolni strah? . . . Prišel sem domov in zagrnil okno in zaklenil duri. Zvečer se bojim . . . Pomisli, česa se bojim! Zvečer se bojim, da pride k meni moj prijatelj izza mladih let. Pride skoro vsak večer. In ko sedim pred prižgano lučjo, stoji on za mano; na steni vidim njegovo senco. Moja desnica seže po peresu, ali on mi položi na

lahko svoje prste na roko, in kri mi oledeni do srca. Moje sanje, moje misli ležé v okovih. Nagnil se je prav blizu k meni; njegova glava sloni na moji rami.

»To je zdaj tvoje življenje; pot je zaraščena na obeh straneh, s trnjem, seženj visokim . . .«

Našteje mi natanko in po vrsti vsa moja razočaranja, vse moje grehe. Brez vzroka in brez krivde nisem izgubil niti kaplje krvi. Roka, ki je metala v blato moje upe in sanje, je bila moja. Jaz sam sem se ranil in osmešil . . . On stoji za mano vso dolgo noč. On stopa poleg mene, kadar hodim po sobi, in dvoje senc trepeče na stenah in se dviga in sega do stropa. In kadar ležem na posteljo, sloni ob mojem vzglavju in mi šepetá na uho . . .

On mi je narekaval moja večerna pisma, te vzdlike, rojene iz bolečine in kesanja . . .

A zjutraj sem sam; v tem času pride k meni samo redkokdaj; posebno kadar je zunaj pusto in deževno. In danes sije sonce . . .

Prižgal sem si cigareto in ležal sem mirno v zadovoljstvu in topli lenobi. Smešno je, kako more človeka ovladati melanholija, ko so vendar na dlani vsi pogoji najkrasnejšega življenja. Vse je odvisno od občutljivosti. Ako hočem, da čutim udarce, tedaj jih čutim . . . Posebno jaz nimam vzroka, da bi se pritoževal nad svojo usodo. Čudovito je, kako pozabi človek na svoje krasne dni in kako natanko se spominja najneznatnejših nez-

god! . . . Poljubi izginejo z usten, a rane ostanejo . . . Moje življenje se ne bo veliko spremenilo, to je res. Kar se je doslej godilo z menoj, se je skladalo popolnoma z mojo naravo. Zato je nemogoče, da bi ostavil staro stezo ter se obrnil na desno ali na levo. In čemu je sploh treba spremembe?

Čemu je sploh treba, da si delam skrbi? Denimo, da je moja usoda strašna in temna. Jaz bi se ne žalil zaradi tega. Vse je tako majhno, tako majhno. Pogledam skozi okno in vidim ves svet . . . Kaj je na tem, če pada kri iz srca? Nič . . . Kaj je na tem, če sedi moja ljubica na vrtu in poljubljuje mojega prijatelja? Nič . . . Kaj je na tem, če so padli v morje moji cilji? Kaj je na tem, če mi pljujejo ljude v obraz? Nič, nič, nič . . .

Lahko se vije tobakov dim nad menoj in lega nižje in nižje in mi plava okrog obraza. Zatisnil sem oči. Pol resnice se je spojilo z ravnokar izginulimi sanjami in zdelo se mi je, da se postelja ziblje in dviga, in da se razliva zelena pomladna svetloba vsenaokoli! . . . Čemu je treba skrbi? Vse je tako majhno, tako majhno . . .

A kaj si ti pričakovala, ljubica? Jaz si mislim, kaj si pričakovala. Da ti bom pisal s tresočo roko, z očmi, od solzá ožganimi, s srcem, skrčenim od obupa. Ej!

Odprl sem tvoje pismo, še pol v sanjah, cigareto med ustnicami. In ko sem videl, da me ne ljubiš več, so se moje ustnice smehljale, da se je stresala cigareta. In ko

si govorila o slovesu, ko si govorila tako mirno o koncu najinega »občevanja«, mi je bilo tiho in sladko pri srcu. In ko sem spoznal, naposled, da si igrala komedijo ves čas, ves čas, — tedaj sem položil tvoje pismo na mizo poleg sveče in čez trenotek sem pozabil nanj in nate . . .

Kaj je na tem, če sedi moja ljubica na vrtu in poljubuje mojega prijatelja? Nič, nič, nič . . .

Ali kadar pride večer, se bo naslanjal na mojo ramo hladen obraz; naslanjal bo svoj obraz na mojo ramo ter mi šepetal na uho, in na steni se bo tresla njegova senca. Ledene kaplje bodo padale na moje srce, kaplja za kapljo, vso dolgo noč . . .

Zjutraj

Nikoli še se nisem čutil tako zdravega in krepkega kakor tisto jutro. Nikoli še se nisem zavedal tako jasno, da je ni moči nad menoj, — da sem na svetu jaz sam, ki mislim in govorim in delam, kar mi je drago, — jaz sam, ki spoštujem in priznavam samo to, kar je meni v prid in na veselje. Nikoli še se nisem smejal tako glasno vsem božjim in človeškim avtoritetam, vsem zakonom in vsem idejam, vsem nazorom in vsem načelom. Nikoli še se nisem brigal tako malo za zapovedi in teorije drugih ljudi; česar ne rabim, česar si ne želim ali česar si ne morem prisvojiti, to ni moje in me torej nič ne briga . . . Sonce je sijalo v mojo sobo, na moj obraz, na moje roke, na mojo dušo; kajti to sonce je bilo ustvarjeno samo zaradi mene . . .

Drugače se zjutraj ne počutim tako dobro. Ali prejšnjo noč se mi je pripetilo nekaj zelo neprijetnega.

Napisal sem bil neko reč, in manuskript je ležal na mizi. Bilo je že pozno po polnoči, in svetilki se je dremaal. Telesno sem bil jako utrujen, toda razburjena fantazija se je sprehajala po čudovitih svetovih onkraj zemlje. Videla je ljudi, ki ne živé med nami, a so kljub temu

bolj resnični in verjetni kot katerokoli pozemsko bitje, ki se oblači v frak in rokavice in čigar življenje, zapravljeno brez namena in brez koristi, ni drugega kot neumen sèn . . .

Oči so se mi bile zatisnile.

Čez nekoliko časa sem se ozrl hipoma in skoro prestrašen po sobi. In soba se mi je zazdela popolnoma spremenjena. Svetilka je dogorela; samo na miznem prtu je trepetalo še nekoliko medle svetlobe. Strop je bil nenavadno visok in obokan v gotiškem slogu; okno je segalo skoro do tal in omreženo je bilo z debelimi železnimi palicami; stene so bile črne in vlažne, brez slik in brez tapet. Na tleh je bilo nakopičeno vse polno znanstvenih knjig, brošur in časopisov. Ravno na nasprotnem koncu mize je ležala temeljita estetična razprava, ki jo je bil spisal vsestransko izobražen človek poštenega vedenja in solidnega značaja.

Toda ko sem pogledal natančneje tja, sem opazil na svoje začudenje, da se je ta razprava dvignila s svojega prostora ter sedla komodno na stol, meni nasproti. Nato je nataknila naočnike, vzela v roke moj manuskript ter pričela listati po njem. Čez par sekund se je useknila ter prečrtala z rdečim svinčnikom cel stavek.

»Izrazi, kakršne rabite, niso dostojni. Tega se odvadite, gospod! Družabna dostojnost je nekaj nedotakljivega. Jaz sem namreč družabna dostojnost, — oprostite

te . . . Besede kakor: svinja, tepec, smrkavec itd. so pač slovniško pravilne, toda dobro vzgojen človek se jih ogiba. Na svetu je mnogo ljudi, ki niso pametni, ali tepca ni nikjer nobenega. Tudi nobene svinje ne. Tako je, gospod!«

»Ali vraga —«

Dvignila je roko, in njen kazalec je segel do stropa.

»Dekorum!«

»— kako pridete do tega, da vtikate svoj nos —«

»Nos je nekaj nedostojnega!«

»— v stvari, ki vas čisto nič ne brigajo? Kdor vas je napravil svojim sodnikom, tistega sodite; mene pa, ki vas vidim danes prvikrat, in ki se mi zdite jako smešni, —«

»Gospod!«

»— pustite pri miru!«

Nato sem se pripravil, da ji vzamem iz rok svoj manuskript. Toda v tistem trenutku mi je položil nekdo na ramo svojo težko roko, porinil me v stran ter sedel na moj stol. Oblečen je bil v irhaste hlače in kratko, obrabljeno kamižolo. Tudi po svojem dolgočasnem obrazu je bil podoben Kodrovim junakom. Segel je čez mizo ter se polastil manuskripta.

»Hm . . . da . . . hm . . . hm . . . naši slovenski . . . hm . . . vi!«

Spoznal sem ga po glasu. Ta človek je bil varuh spoštljivih tradicij. Potrudil se je k meni izza prašnih platnic

različnih slovenskih literarnih zgodovin, iz resno pisanih kritik in iz objektivnih razprav.

»Kako se predrznete napadati ugledne može, ki so si pridobili teh in onih zaslug za domovino in njeno literaturo, in ki vam niso storili nikoli nič žalega?«

Ozrl se je name z očitajočim, nekako otožnim pogledom. Mene je ta pogled kolikor toliko pretresel.

»Ali oprostite, — ti ljudje so vendar mrtvi pri živem telesu, in zato jih moji udarci ne morejo boleti . . .«

»Mrtvi so. Toda zapomnite si, dragi moj, — to so mrtveci na prestolu! En sam izmed njih ima več avtoritete in uživa več spoštovanja kot devetindevetdeset živih ljudi. In to je v redu . . . Poznam jih, ki so bili pokopani že trikrat, in vendar se odkrije vsakdo, ki gre mimo njih smradljivih grobov.«

Dostojnost se je useknila vdručič. Opomniti moram, da se je posluževala v ta namen velikega, zelenega robca.

»Še enkrat torej: kolikor bolj je človek mrtev, tem več avtoritete ima in tem bolj je spoštovanja vreden . . . In naposled je tudi nepraktično zaganjati se v ljudi, žive ali mrtve, ki imajo ugleda med svetom. Predno koga napadate, morate vedeti, če vam bodo drugi aplavdirali ali ne. Drgnite se ob ljudi, ki niso še priznani in ne ugledni in ne priljubljeni! Na tak način si pridobite brez posebnega truda slavo junaško . . . A kakor pišete tukaj,

dragi moj . . . to prvič ne odgovarja tradiciji in vam, drugič, ne bo čisto nič koristilo.«

Prepričal me je v nekaterih ozirih s svojim resnim tonom; hotel sem se mu pokloniti in obenem sem segel mehanično po manuskriptu. Toda seglo je po njem tudi deset drugih rok. Vsa soba je bila polna najrazličnejših zakonov in obzirov; vstajali so iz časopisov in brošur, prihajali so od Bog ve kod. Verski zakoni, nravni zakoni, družabni obziri, literarni obziri. Človek bi nikoli ne mislil, da jih je toliko na svetu. Pri vsakem koraku se spotakne lahko ob kako abstraktnost . . . Ali največ jih je literarnih. Dan za dnem ubijajo literatje stare formalnosti; a ubijajo jih samo zato, da ustvarijo namesto ene stare, desetero novih. Nikomur ne pade na um, da bi zametal še princip zakonov . . .

Zlezel sem popolnoma v kot, ves majhen in preplašen. Listi mojega manuskripta so romali iz roke v roko. In stresalo se je tisoč glav, in oziralo se je name tisoč razjarjenih in očitajočih pogledov. Ali da bi bilo ostalo samo pri tem stresanju in oziranju! . . . Bližali so se mi, da so se me dotikale njihove mrzle roke; videl sem pred sabo dolge, koščene obraze s tisočletnim prahom nad obrvim. Dvigali so suhe kazalce, molili mi pred nos različne moje grehe in prestopke, dokazovali mi neumnost in neopravičenost mojega početja . . . Postajalo mi je vroče in tesno, ali branil sem se s poslednjimi močmi.

»Jaz vas nisem napisal in ne sankcioniral. Kakor ne uživam vaših dobrot, tako tudi vdano odklanjam vaše okove . . . Človek, ki ga bijem, naj me bije, če se mu pustim, toda ne prihaja naj mi z abstraktnimi stvarmi . . . Napravim lopovu torto, a ko jo pogoltne z radostjo, mi gre dokazovat iz različnih knjig, da ni bila pravilno pečena, in da takih tort ne bodo več delali. Naj bi bil rekel, da je ne mara, ali da mu ni teknila! . . . Ljudje bi bili pošteni, toda pohujšale so jih ideje. Sveti zakoni so jih pohujšali in obziri . . .«

Ko sem spregovoril zadnje besede, so stopile štiri morale v sobo: cerkvena morala, državna morala, obče človeška morala in posebna slovenska morala. Zamašile so mi usta z robcem in mi zvezale roke in noge; in prišla je dostojnost ter me pogrnila z velikim prtom . . .

To se mi je pripetilo tisto noč.